

1. Загальні методичні вказівки

Вивчення в вищих навчальних закладах курсу «Державне право зарубіжних країн» є необхідною складовою частиною юридичної освіти. Мета курсу полягає в поглибленні теоретичних знань про моделі правового регулювання статусу, особливості, про різні конституційні принципи економічної, соціальної, політичної систем суспільства, про основи його духовного життя, про різні форми правління, територіального, політичного устрою держави, системах державних органів і органів місцевого самоврядування. Особлива увага приділяється державному праву провідних країн світової спільноти, оскільки саме в них історично відбувся процес його становлення..

Методика викладання державного права зарубіжних країн побудована на оптимальному співвідношенні теоретичних та практичних знань, що створює всі підстави для отримання студентами глибоких теоретичних знань і практичних умінь та навичок.

Головними завданнями курсу «Державне право зарубіжних країн» є:

- засвоєння сукупності юридичних норм, які закріплюють економічну основу суспільства, форму правління та форму державного устрою, політичний режим і визначають організацію, компетенцію й порядок діяльності вищих і місцевих органів державної влади, права та обов'язки громадян і підданих, виборче право й виборчу систему;
- формування самостійного мислення, навичок аналізу, порівняння та співставлення основ конституційного права різних держав;
- формування понятійного апарату предмета «Державне право зарубіжних країн» і вміння ним користуватися;
- поглиблення знань прикладного характеру;
- розвиток загальної політичної культури студента.

У процесі вивчення даної дисципліни студенти **повинні знати:**

- виникнення й основні тенденції розвитку конституційного права зарубіжних країн; предмет і метод конституційного права зарубіжних країн; джерела конституційного права зарубіжних країн;
- основні конституційні поняття й терміни;
- основи конституційного статусу особи, побудови й функціонування державних органів влади, дії механізму конституційного судочинства;
- у порівняльному плані основи конституційного ладу перелічених у програмі держав.

Вміти:

- співставляти практику формування конституційно-правових інститутів, їх ефективність за умов різних суспільних систем і державних форм;
- виявити ті основоположні цінності, які притаманні розвинутій демократичній державі і її конституційному ладу;
- аналізувати джерела конституційного права, використовуючи різні наукові методи; самостійно прогнозувати розвиток конституційно-правових інститутів;
- намагатися використовувати на практиці набутий під час вивчення курсу досвід зарубіжних країн у конституційно-правовому полі власної держави.

Форми проведення занять. Основними організаційними формами вивчення дисципліни «Державне право зарубіжних країн» є: лекції, практичні заняття,

самостійна робота, виконання індивідуальних завдань та контрольні заходи – презентації, доповіді, екзамен.

Практичні заняття проводяться з метою кращого засвоєння студентами теоретичного матеріалу, формування умінь вести наукову дискусію. Більшість тем відповідає темам лекцій. Для виконання завдань, необхідно напередодні заняття опрацювати матеріали лекцій, навчальних підручників, законодавчих актів, перелік яких подається після кожної теми. Завдання виконуються безпосередньо в усній чи письмовій формі, з розподілом чи без розподілу на варіанти на розсуд викладача, також викладач широко використовує інтерактивні методики (аналіз правових ситуацій, робота в малих групах, послідовне обґрунтування, правнича промова, незакінчене речення, стоп-кадр, заповнить пропущене, дебати та ін.).

Підготовка до практичного заняття відображається студентом у «робочому зошиті». У цитатній, тезовій, схематичній та інших формах фіксується результат роботи по темі заняття. Студент повинен ретельно вивчити зміст питань та завдань, звернути увагу на питання для самоконтролю знань та дати відповіді на них у «робочому зошиті», при наданні відповіді обов'язково посилатися на запропоновані нормативні та літературні джерела.

Заняття під керівництвом викладача може проходити у таких формах: доповіді, співбесіди, творчої дискусії, ділової гри тощо. Невдала (неповна) відповідь основного доповідача, усувається (доповнюється) за допомогою відповідей (доповнень) одnogrupників. Висвітлення кожного навчального питання повинно завершуватися висновком викладача. При умові вирішення під час заняття ситуаційних задач, необхідно вимагати від студентів аргументації власної точки зору із посланням на відповідний нормативно-правовий акт.

Основними вимогами до виступу на занятті є: високий науково-теоретичний рівень виступу; глибоке і всебічне розкриття змісту питання; органічний зв'язок теоретичного матеріалу з практичними питаннями; логічно злагоджений та аргументований виклад матеріалу; вміння робити обґрунтовані висновки. Крім того, враховуються творчий підхід до розкриття питань, активність на занятті, доказовість та переконливість, методика викладення матеріалу, зв'язок його з практикою.

У кінці заняття викладач підводить підсумки, оцінює виступи студентів, визначає завдання на наступні заняття.

У випадку пропуску студентами практичних занять або отримання незадовільної оцінки, необхідно відпрацювати їх під час консультацій згідно з графіком.

Однією з форм опанування та закріплення знань по курсу є підготовка доповідей/рефератів по окремим проблемам державного права зарубіжних країн. Написання доповіді/реферату є одним із видів індивідуальних завдань навчально-дослідницького характеру, який сприяє закріпленню, поглибленню і узагальненню знань, студентами за час навчання. Темі вказані до кожного семінару. Студент може сам обрати тему, попередньо узгодивши її з викладачем.

За обсягом реферат складає 15 - 20 сторінок тексту. Реферат включає наступні обов'язкові складові частини: вступ, який визначає, предмет дослідження, вказує актуальність дослідження та його структуру дає короткий огляд літератури, яка використана; основна частина; висновки, довідкова частина, що включає титульний лист, використану літературу.

Обов'язково в тексті реферату робляться посилання на нормативні акти, підручники, монографії, наукові статті. Посилання роблять в тексті за допомогою

квадратних дужок [].

У обов'язковому порядку студенти спираються у підготовці на рекомендовану методичними посібниками і настановами викладачів літературу: монографії, підручники, навчальні посібники, наукові статті у періодичних виданнях.

Практичне заняття № 1.

ПРЕДМЕТ, ДЖЕРЕЛА ТА СИСТЕМА ДЕРЖАВНОГО ПРАВА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Навчальна мета заняття: формування у студентів теоретично обґрунтованих уявлень про поняття ДПЗК як галузі права, науки, навчальної дисципліни; становлення державного права у зарубіжних країнах, розкрити поняття, предмет, метод, систему даної галузі, джерел державного права зарубіжних країн.

Навчальне обладнання, ТЗН: мультимедійний проектор, комп'ютер.

Наочні засоби: електронні документи з наочними засобами навчання, схеми у рекомендованих підручниках та посібниках.

Навчальні питання:

1. Виникнення й еволюція державного права зарубіжних країн.
2. Предмет конституційно-правового регулювання й конституційно-правових відносин у зарубіжних країнах. Метод державного права зарубіжних країн.
3. Система галузі державного права зарубіжних країн.
4. Конституційно – правове регулювання: поняття, способи і форми.
5. Джерела державного права зарубіжних країн.

Хід проведення заняття:

I. Визначення цілей заняття, обґрунтування актуальності теми.

II. Опрацювання навчальних питань. Дискусійне обговорення контрольних і творчих питань.

III. Заслуховування та обговорення повідомлень.

IV. Підведення підсумків заняття.

Контрольні й творчі запитання:

1. Проаналізуйте значення термінів «державне (конституційне) право». Чи є відмінності в змісті термінів «державне право» і «конституційне право»?
2. Визначте, чим конституційне право відрізняється за своїм предметом і методом від інших галузей права.
3. Проаналізуйте, як будується система державного права зарубіжних країн.
4. Укажіть в яких зарубіжних країнах на конституційному рівні вперше були закріплені наведені нижче інститути, а саме: верховенство права, народний суверенітет, президент, поділ влади, політична багатоманітність, правова держава, опозиція, суд присяжних, пріоритет прав людини, омбудсмен, парламентаризм, конституційний контроль, референдум.
5. Конституційно - правові відносини та їх суб'єкти.
6. Об'єкти конституційно-правових відносин.
7. Факти, що визначають розвиток конституційного права.

8. Визначте, в чому полягає специфіка джерел ДПЗК.
9. Вплив міжнародної інтеграції й міжнародного права на політичні інститути й конституційне право різних країн.

Підготувати письмові відповіді:

1. Використовуючи взаємозв'язки між навчальними дисциплінами, зокрема між державним правом зарубіжних країн та історією держави та права зарубіжних країн, підготуйте історичну довідку про становлення державного права у зарубіжних країнах.
2. Використовуючи навчальну та спеціальну літературу, визначте та класифікуйте джерела державного права зарубіжних країн (у вигляді схеми).
3. Ознайомитись із статтею К.Ю. Кармазіна «Особливості джерел загального права», скласти план або тези основних її положень.

Термінологічне завдання: У словнику основних понять та термінів з державного права зарубіжних країн записати визначення понять: державне право зарубіжних країн, джерела державного права зарубіжних країн, доктринальні джерела, інститути ДПЗК, конституційно-правові відносини, метод ДПЗК, норми ДПЗК, суб'єкти конституційно-правових відносин, судовий прецедент.

Теми для написання повідомлень:

1. Співвідношення юридичної сили різних джерел державного (конституційного) права.
2. Вплив міжнародної інтеграції й міжнародного права на політичні інститути й конституційне право різних країн.

Рекомендована література до теми:

1. Бостан Л.М. Державне право зарубіжних країн: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 504 с.
2. Великий енциклопедичний юридичний словник / Ред. Ю.С. Шемшученко. – К.: Юр. думка, 2007, - 990 с.
3. Георгіца А.З. Конституційне право зарубіжних країн: Підручник.- Тернопіль: «Астон», 2003.- 432 с. <https://studfile.net/preview/4532523/page/7/>
4. Гринюк Р.Ф., Захарченко М.А. Конституційне право зарубіжних країн : Навчальний посібник. – Видання друге, перероб. і допов. – К. : Істина, 2009. – 376 с.
5. Конституції зарубіжних країн: Навчальний посібник. / За заг. ред. В.О. Серьогіна. – Харків: Видавництво «ФІНН», 2009. – 664 с.
6. Конституційне право зарубіжних країн: Навчальний посібник/ За заг.ред. В.О. Ріяки.- К.: Юрінком Інтер, 2004. - 544 с.
7. Шляхтун П.П. Конституційне право: словник термінів. – К.: Либідь, 2005. – 568 с.
8. Кармазіна К. Ю. Особливості джерел загального права / К. Ю. Кармазіна // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція. - 2013. - Вип. 5. - С. 13-17. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2013_5_5.
9. Мідзяновська В. «Прецедент як джерело права у англосаксонській правовій

Практичне заняття № 2. **ОСНОВИ ТЕОРІЇ КОНСТИТУЦІЇ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН**

Навчальна мета заняття: домогтися обізнаності студентів у теоретичних питаннях, що стосуються поняття, сутності, критеріїв класифікації, структури конституцій; аналізі етапів конституційного розвитку сучасних держав; знати особливості моделей конституційного правосуддя. Сприяти формуванню наукового світогляду.

Навчальне обладнання, ТЗН: мультимедійний проектор, комп'ютер.

Наочні засоби: електронні документи з наочними засобами навчання, схеми у рекомендованих підручниках та посібниках.

Навчальні питання:

1. Поняття, сутність конституції. Основні етапи конституційного розвитку сучасних держав.
2. Класифікація конституцій.
3. Форма і структура конституцій.
4. Ухвалення, зміна і скасування конституцій.
5. Правова охорона конституцій (конституційне правосуддя: моделі, об'єкти, види).

Хід проведення заняття:

- I. Визначення цілей заняття, обґрунтування актуальності теми.
- II. Опрацювання навчальних питань. Дискусійне обговорення контрольних і творчих питань.
- III. Заслуховування та обговорення повідомлень.
- IV. Підведення підсумків заняття.

Контрольні й творчі запитання:

1. Розкрийте сутність теорії конституціоналізму.
2. Об'єкти конституційного регулювання, тенденція до розширення їх кола.
3. Встановіть, чи є конституційні норми нормами прямої дії. Відповідь обґрунтуйте посиланнями на конкретні приклади.
4. Встановіть, яка процедура конституційного перегляду існує в зарубіжних країнах.
5. Підготувати інформацію про конституції суб'єктів федерацій.

Підготувати письмові відповіді:

1. Класифікуйте основні способи прийняття конституцій. Який з них, на Вашу думку, є найбільш демократичним?
2. Заповніть таблицю

№ з/п	Критерії	США	ФРН	Польща	Китай	Японія
1.	За формою					
2.	За способом прийняття					
3.	За генезою					

4.	За порядком внесення змін					
----	---------------------------	--	--	--	--	--

3. Види конституційного контролю. Порядок розгляду суперечок з питань неконституційності нормативних актів.

Тестові завдання:

1. Оберіть правильну відповідь із запропонованих варіантів: «Конституціоналізм - це»:

- а) зміст конституції країни;
- б) наявність у країні писаної конституції;
- в) дотримання всіма суб'єктами права вимог конституції;
- г) конституційна законність;
- д) політико-правова теорія і практика конституційного ладу держави, основана на застосуванні принципів верховенства права, розподілу влад і гарантованості політичної свободи.

2. Назвіть основні частини в структурі конституцій:

- а) статті,
- б) розділи, глави;
- в) параграфи;
- г) преамбула;
- д) поправка;
- е) заключні та перехідні положення.

3. Вища юридична сила конституції:

- а) регулювання відносин вищих органів держави;
- б) прийняття конституції шляхом референдуму;
- в) інше.

4. Знайдіть правильну відповідь: «Конституційне судочинство історично виникло в»:

- а) Франції;
- б) Великобританії;
- в) США;
- г) Німеччині;
- д) Швеції.

5. Інститут конституційного контролю:

- а) державний орган, який контролює здійснення конституції;
- б) особливий правовий інститут;
- в) перевірка законності правових актів прокуратурою;
- г) інше.

6. Визначте ознаки, що характеризують наступні види конституційного контролю:

- 1) формальний;
- 2) матеріальний;
- 3) попередній;
- 4) подальший.
- а) перевірка конституційності законів на стадії їх проходження через парламент;
- б) перевірка на конституційність законів, що набули чинності;
- в) перевірка дотримання процедурних правил, встановлених для прийняття законів і інших нормативних актів, що є об'єктами конституційного нагляду;
- г) перевірка змісту законів і інших нормативних актів з погляду відповідності їх змісту конституції.

Термінологічне завдання: У словнику основних понять та термінів з державного права зарубіжних країн записати визначення понять: гнучка конституція, жорстка конституція, кодифікована конституція, конституція; конституанта, конституційний контроль, конституційна юстиція, некодифікована конституція, охорона конституції.

Теми для написання повідомлень:

1. Основні етапи конституційного розвитку сучасних держав.
2. Правова охорона конституцій. Правові наслідки рішень органів конституційного контролю.

Рекомендована література до теми:

1. Бостан Л.М. Державне право зарубіжних країн: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 504 с.
2. Великий енциклопедичний юридичний словник / Ред. Ю.С. Шемшученко. – К.: Юр. думка, 2007, - 990 с.
3. Георгіца А.З. Конституційне право зарубіжних країн: Підручник.- Тернопіль: «Астон», 2003.- 432 с.
4. Коломієць Ю.М. Державне право закордонних країн. Перша частина: Курс лекцій.-Х.: Вид-во ХНУВС, 2007,- 200 с.
5. Конституції зарубіжних країн: Навчальний посібник. / За заг. ред. В.О. Серьогіна. – Харків: Видавництво «ФІНН», 2009. – 664 с.
6. Конституційне право зарубіжних країн: Навчальний посібник/ За заг.ред. В.О. Ріяки.- К.: Юрінком Інтер, 2004.-544 с.
7. Шляхтун П.П. Конституційне право: словник термінів. – К.: Либідь, 2005. – 568 с.
8. Шляхтун П.П. Парламентаризм: Словник-довідник. – К.: Парламентське вид-во, 2003, - 151 с.
9. Гузій А.А. Конституційний контроль в зарубіжних країнах / А. А. Гузій // Міжнародний науковий журнал "Інтернаука" . - 2018. - № 8(2). - С. 12-15. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2018_8\(2\)_4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2018_8(2)_4).
10. Добош З. Конституційний контроль Верховного Суду США: види правотворчості [Електронний ресурс] / З. Добош // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Юридичні науки. - 2019. - Вип. 22. - С. 34-40. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2019_22_7
11. Лотюк О.С. Перегляд та розгляд сучасних конституцій // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2007. - №6. – С.5.
12. Петрова К. Конституція США як «верхове право країни» / К. Петрова // Право США. - 2013. - № 1-2. - С. 122–131. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prccha_2013_1-2_10.
13. Пілюк С.В. Сучасні моделі конституційного контролю / С. В. Пілюк // Форум права. - 2012. - № 3. - С. 550-557. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.
14. Юзова Д.В. Порівняльний аналіз стабільності та реальності конституцій різних країн // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. – 2009. - № 5. – С. 41 – 49.

Практичне заняття № 3.

Тема. КОНСТИТУЦІЙНІ ІНСТИТУТИ БЕЗПОСЕРЕДНЬОЇ ДЕМОКРАТІЇ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Навчальна мета заняття: домогтися обізнаності студентів у теоретичних питаннях, що стосуються поняття, форм безпосередньої демократії, видів виборів та референдумів, особливостей виборчих систем у країнах Європи та Америки, практики проведення народної ініціативи.

Навчальне обладнання, ТЗН: мультимедійний проектор, комп'ютер.

Наочні засоби: електронні документи з наочними засобами навчання, схеми у рекомендованих підручниках та посібниках.

Навчальні питання:

1. Виборче право зарубіжних країн:
 - 1.1. Вибори: поняття, класифікація, соціальне значення та їх політична роль.
 - 1.2. Виборчий процес, його основні стадії.
 - 1.3. Виборчі системи зарубіжних країн.
2. Референдум в зарубіжних країнах: поняття, сутність, види.
3. Народна законодавча ініціатива.

Хід проведення заняття:

- I. Визначення цілей заняття, обґрунтування актуальності теми.
- II. Опрацювання навчальних питань. Вирішення правових ситуацій, тестових завдань. Виконання письмової роботи (термінологічний диктант) за варіантами.
- III. Заслуховування та обговорення повідомлень.
- IV. Підведення підсумків заняття.

Контрольні й творчі запитання:

1. Характеристика принципів виборчого права (приклади з законодавства країн Європи і США).
2. Проаналізуйте зміст основних виборчих цензів.
3. Визначте, яка різниця між виборцем і вибірником.
4. Встановіть основні способи і методи висунення кандидатів в депутати в зарубіжних країнах.
5. Поняття виборчої застави (приклади з законодавств країн Європи і США).
6. Навести приклади непрямих виборів. Праймериз.
7. Ініціатива проведення референдуму. Предмет референдумів.

Підготувати письмові відповіді:

1. Проаналізуйте, в чому полягає схожість і відмінності таких конституційно-правових інститутів як вибори і референдум?
2. Заповніть таблицю щодо існуючих в світі виборчих систем

№ з/п	Держава	Глава держави	Парламент
1.	США		
2.	ФРН		
3.	Республіка Білорусь		

4.	Польща		
5.	Франція		
6.	Італія		
7.	Австрія		
8.	Греція		
9.	Норвегія		
10.	Швеція		
11.	Чехія		
12.	Японія		
13.	Китай		

3. Заповніть таблицю щодо порівняння позитивних та негативних рис мажоритарної, пропорційної та змішаної виборчої системи

№ з/п	Виборча система	Позитивні риси	Негативні риси
Мажоритарна			
Пропорційна			
Змішана			

Тестові завдання:

1. Оберіть правильну відповідь: «Питання, що виносяться на референдум або сукупність запропонованих варіантів, - це»:

- а) ініціатива референдуму;
- б) формула референдуму;
- в) зміст референдуму;
- г) результат референдуму;
- д) предмет референдуму.

2. Визначте, яка з запропонованих відповідей на питання є правильною: «Сукупність осіб, які мають виборчі права і що взяли участь в голосуванні, - це»:

- а) електорат;
- б) потенційний виборчий корпус;
- в) юридичний виборчий корпус;
- г) фактичний виборчий корпус;
- д) плюральний вотум.

3. Оберіть правильну відповідь: «Абсентеїзм виборців – це»:

- а) обов'язок виборців реєструватися;
- б) обов'язкове голосування;
- в) масове ухилення виборців від участі у виборах;
- г) неправильне голосування з великою кількістю недійсних бюлетенів;
- д) заклик до бойкоту участі у виборах.

4. Право виборця голосувати за кандидатів з різних списків або вписувати до списків нових кандидатів називається панаширування:

- а) так;
- б) ні.

5. Оберіть найбільш правильну і повну відповідь: «Виборча застава – це»:

а) отримання грошових коштів кандидатом від виборчої комісії відповідно до закону про вибори;

б) внесення кандидатом коштів на рахунок держави з відшкодуванням цих

коштів на певних умовах;

в) внесення кандидатом коштів на рахунок держави для покриття виборчих витрат;

г) внесення кандидатом коштів до фонду партії, що висунула його кандидатуру;

д) внесення кандидатом коштів без подальшого повернення.

6. Підтвердить або спростуйте наступне твердження: «Заборона для певних посадових осіб висувати кандидатуру на виборах, поки вони не підуть у відставку із займаного поста називається не обиранисть».

а) так;

б) ні.

7. Заборона одночасно займати виборну і іншу державну посаду – це несумісність.

а) так;

б) ні.

8. Підтвердить або спростуйте наступне твердження: «Територіальні одиниці, які об'єднують громадян для обрання в представницькі органи держави і місцевого самоврядування одного або декількох депутатів, - це виборчі округи».

а) так;

б) ні.

9. Виборча система при якій вибраним вважається кандидат, який отримав більше голосів, чим кожен з його суперників називається мажоритарною системою відносної більшості.

а) ні;

б) так.

10. Підтвердить або спростуйте наступне твердження: «Територіальні одиниці, об'єднуючі громадян для обрання в представницькі органи держави і місцевого самоврядування одного чи декількох депутатів, - це виборчі ділянки».

а) так;

б) ні.

11. Виборча система, при якій перемагає кандидат що отримав більше половини голосів виборців називається мажоритарна система абсолютної більшості.

а) так;

б) ні.

12. Виборча система, при якій число депутатських мандатів, отриманих партією, пропорційно поданим за неї голосам виборців – це пропорційна виборча система.

а) так;

б) ні.

Термінологічне завдання: У словнику основних понять та термінів з державного права зарубіжних країн записати визначення понять: абсентеїзм, активне виборче право, виборча застава, виборча квота, виборча система, виборче право, загороджувальний пункт, змішана виборча система, мажоритарна виборча система, пасивне виборче право, правило «вільних списків», правило «зв'язаних списків», праймериз, пропорційна виборча система.

Теми для написання повідомлень:

1. Практика проведення виборів депутатів парламентів у зарубіжних країнах і їх оцінка (на вибір 3 держави).
2. Практика проведення виборів президентів у різних країнах і їх оцінка (на вибір 3 держави).
3. Практика проведення референдумів у різних країнах і їх оцінка (Швейцарія, Франція, Італія, Великобританія).

Рекомендована література до теми:

1. Бостан Л.М. Державне право зарубіжних країн: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 504 с.
2. Великий енциклопедичний юридичний словник / Ред. Ю.С. Шемшученко. – К.: Юр. думка, 2007, - 990 с.
3. Георгіца А.З. Конституційне право зарубіжних країн: Підручник.- Тернопіль: «Астон», 2003.- 432 с.
4. Коломієць Ю.М. Державне право закордонних країн. Перша частина: Курс лекцій.-Х.: Вид-во ХНУВС, 2007,- 200 с.
5. Конституції зарубіжних країн: Навчальний посібник. / За заг. ред. В.О. Серьогіна. – Харків: Видавництво «ФІНН», 2009. – 664 с.
6. Конституційне право зарубіжних країн: Навчальний посібник/ За заг.ред. В.О. Ріяки.- К.: Юрінком Інтер, 2004.-544 с.
7. Шляхтун П.П. Конституційне право: словник термінів. – К.: Либідь, 2005. – 568 с.
8. Шляхтун П.П. Парламентаризм: Словник-довідник. – К.: Парламентське вид-во, 2003, - 151 с.
9. Ворона П.В. Системи місцевих виборів в країнах Західної Європи / П. В. Ворона // Теоретичні та прикладні питання державотворення. - 2016. - Вип. 19. - С. 155-173. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tppd_2016_19_15.
10. Крутько А.Л. Поняття народної законодавчої ініціативи та її види / А. Л. Крутько // Проблеми законності. - 2015. - Вип. 130. - С. 44-52. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2015_130_8.
11. Маркітантов В., Нечитайло В. Референдум як форма прямої демократії: зарубіжний і вітчизняний досвід / В. Маркітантов, В. Нечитайло // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. - 2015. - Вип. 27. - С. 69-74. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unir_2015_27_13.
12. Михальченко М., Самчук З. Порівняльний аналіз європейських виборчих систем / М. Михальченко, З. Самчук // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. - 2010. - Вип. 6. - С. 267-286. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzipiend_2010_6_33.
13. Наход М. А. Фактори та критерії розробки виборчих систем, їх значення для управління виборчим процесом / М. А. Наход // Актуальні проблеми державного управління. - 2011. - № 2. - С. 311-319. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2011_2_44.
14. Рибак Н.С. Застосування виборчої системи при проведенні місцевих виборів у розрізі конституційно-правового досвіду Європейського Союзу / Н. С. Рибак // Бюлетень Міністерства юстиції України. - 2011. - № 11. - С. 122-128. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2011_11_21.

- 15.Рибалко Т.Ф. Особливості правового закріплення виборчої системи Іспанії та її функціонування / Т. Ф. Рибалко // Молодий вчений. - 2018. - № 5(2). - С. 641-644. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_5\(2\)_69](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_5(2)_69).
- 16.Чередниченко К.Ю., Зайва Ю.Р. Особливості проведення референдуму за законодавством Швейцарії / К. Ю. Чередниченко, Ю. Р. Зайва // Молодий вчений. - 2018. - № 10(2). - С. 696-698. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_10\(2\)_69](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_10(2)_69).
- 17.Чернеженко О.М. Інструменти прямої демократії у Швейцарії / О. М. Чернеженко // Бюлетень Міністерства юстиції України. - 2011. - № 8-9. - С. 137-142. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2011_8-9_19.

Практичне заняття № 4.

Тема. КОНСТИТУЦІЙНІ ІНСТИТУТИ ФОРМИ ДЕРЖАВИ

Навчальна мета заняття: домогтися обізнаності студентів у теоретичних питаннях, що стосуються поняття та складових форми держави; аналізувати характерні риси та особливості видів монархій, республік, унітарних держав та федерацій, на основі знань здобутих із «Теорії держави та права», «Історії держави та права зарубіжних країн», «Політології» аналізувати особливості державних режимів у країнах Європи, Америки, Азії.

Навчальне обладнання, ТЗН: мультимедійний проектор, комп'ютер.

Наочні засоби: електронні документи з наочними засобами навчання, схеми у рекомендованих підручниках та посібниках.

Навчальні питання:

1. Співвідношення сутності, змісту та форми сучасної зарубіжної держави.
2. Форми правління:
 - 2.1. Монархія: поняття, ознаки, характеристика видів.
 - 2.2. Республіка: поняття, ознаки, характеристика видів.
3. Політично-територіальний устрій:
 - 3.1. Унітарні держави та їх різновиди.
 - 3.2. Автономія та її види.
 - 3.3. Федерація.
 - 3.4. Регіоналістська держава.
 - 3.5. Конфедерації. Співдружність.
4. Державні режими у зарубіжних країнах: демократичний, авторитарний, тоталітарний, надзвичайний та інші види тимчасових режимів.

Хід проведення заняття:

- I. Визначення цілей заняття, обґрунтування актуальності теми.
- II. Опрацювання навчальних питань. Вирішення правових ситуацій, тестових завдань. Виконання письмової роботи (термінологічний диктант) за варіантами.
- III. Заслуховування та обговорення рефератів.
- IV. Підведення підсумків заняття.

Контрольні й творчі запитання:

1. Використовуючи тексти з конституцій США, Франції, Польщі, Італії, ФРН, Японії, КНР визначте зміст форми правління цих держав.
2. Використовуючи тексти (або витяги з) конституцій Росії, США, ФРН, Італії, Польщі визначте форми політико-територіального устрою цих держав.

Підготувати письмові відповіді:

1. Використовуючи літературу та тексти конституцій європейських країн, заповніть таблицю за наступною формою:

№ з/п	Країна	Унітарні країни		Федерації
		Централізовані	Децентралізовані	
1.	Бельгія	-	-	+
2.				
3.				
4.				
5.				

2. На занятті виникла дискусія. Деякі студенти заявили, що демократичних режимів у «чистому» вигляді взагалі не існує. Певні елементи демократії досить часто спотворюються, а це призводить до виникнення напівдемократичних - напівавторитарних режимів. Інші студенти стверджували, що країни, в яких режими можна визначити як приклади чистих різновидів демократичних, у світі існують і їх досить багато.

Яка Ваша точка зору з цього приводу і які приклади Ви змогли б навести? Що являє собою державний режим і які різновиди його існують у світі?

3. У складі США налічується 50 штатів, які є рівноправними і в той же час відрізняються один від одного за розміром території, чисельністю населення тощо. Є також і політико-територіальні утворення, які не називаються штатами.

Чи мають право штати вийти зі складу США? США є симетричною або асиметричною федерацією і чому? Яку державу можна вважати федеративною і в чому її відмінність від унітарної?

Тестові завдання:

1. Встановіть, яка з відповідей є правильною: «Право виходу суб'єктів з складу федерації – це»:
 - а) інтервенція;
 - б) інтеграція;
 - в) сецесія;
 - г) розмежування;
 - д) конфедерація.
2. Знайдіть правильну відповідь: «Союз суверенних держав, створений на основі міжнародних договорів і регульований в основному нормами міжнародного права, - це»:
 - а) регіоналістська держава;
 - б) федерація;
 - в) унітарна держава;

г) конфедерація;

д) політична автономія.

3. Оберіть правильну відповідь: «Дуалістична монархія характеризується тим, що»:

а) влада монарха необмежена;

б) владу здійснює монарх і його піддані;

в) владу здійснює монарх і його дружина;

г) влада монарха обмежена конституцією і парламентом, але він наділений виконавчою владою, яку здійснює безпосередньо через уряд, який ним призначається;

д) влада монарха обмежена конституцією і монарх виконує тільки представницькі функції.

4. Виключте ознаку, яка не діє в президентських республіках:

а) дотримується вимога жорстокого розподілу влад;

б) президент виконує повноваження глави держави і глави уряду;

в) президент має право розпустити парламент або його нижню палату;

г) відсутність інституту контрасигнатури;

д) відсутність відповідальності виконавчої влади перед парламентом за політику, що проводиться.

5. Виключте ознаку, яка не діє в парламентських республіках:

а) політична відповідальність уряду перед парламентом;

б) уряд формується парламентом;

в) наявність інституту контрасигнатури;

г) відсутність право президента розпустити парламент або його нижню палату;

д) здійснення повноважень глави держави і глави уряду різними особами.

6. Певний спосіб організації і здійснення державної влади, що характеризується єдністю структури, територіальної організації і методів здійснення державної влади – це форма держави.

а) так;

б) ні.

7. Спосіб організації державної влади, обумовлений принципами відносин вищих органів держави: глави держави, вищих органів законодавчої і виконавчої влади – це форма правління.

а) так;

б) ні.

8. Спосіб організації державної влади, який визначається характером взаємовідносин держави в цілому і її складових частин – це форма державного устрою.

а) так;

б) ні.

9. Підтвердіть або спростуйте наступне вираження: «Спосіб організації державної влади, обумовлений принципами взаємовідносин вищих органів держави: глави держави, вищих органів законодавчої і виконавчої влади – це форма державного устрою».

а) так;

б) ні.

10. Узагальнена характеристика форм і методів здійснення державної влади в тій або іншій країні – це політичний режим.

а) так;

б) ні.

Термінологічне завдання: У словнику основних понять та термінів з державного права зарубіжних країн записати визначення понять: абсолютна монархія, автономія, види автономії, державний режим, державне правління, децентралізована держава, дуалістична монархія, дуалістичний режим, змішана поліархія, імпічмент, інтерпеляція, контрастигування, конфедерація, міністеріальний режим, монархія, парламентська поліархія, парламентарний режим, партократичний режим, поліархія, політико-територіальний устрій держави, політичний режим, президентська поліархія, республіка, сецесія, співдружність, унітарна держава, федеративна держава, форма державного правління, централізована держава, штат.

Теми для написання повідомлень:

1. Монархічна форма правління та її форми (на прикладі зарубіжних країн).
2. Основні риси зарубіжних федерацій.
3. Автономія в зарубіжних країнах (на прикладі Італії, КНР, Фінляндії, Данії, Індії, Іспанії)
4. Республіка (поліархія) в зарубіжних країнах: поняття, класифікація, основні риси республіканських (поліархічних) держав.
5. Парламентарна республіка (поліархія) в зарубіжних країнах.
6. Президентська республіка (поліархія) в зарубіжних країнах (з елементами посиленого «президентионалізму» та «парламентаризму»).
7. Форма державного правління України та зарубіжних країн: порівняльний аналіз.
8. Сучасні демократичні режими та їх особливості.

Рекомендована література до теми:

1. Бостан Л.М. Державне право зарубіжних країн: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 504 с.
2. Великий енциклопедичний юридичний словник / Ред. Ю.С. Шемшученко. – К.: Юр. думка, 2007, - 990 с.
3. Георгіца А.З. Конституційне право зарубіжних країн: Підручник.- Тернопіль: «Астон», 2003.- 432 с.
4. Коломієць Ю.М. Інститут глави держави в системі вищих органів влади й управління зарубіжних країн. – Х.: Основа, Ун-т внутр. справ, 1998. – 246 с.
5. Коломієць Ю.М. Правовий статус монарха в державах Близького Сходу, Магрибу та Японії. – Х.: Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2001. – 112 с.
6. Коломієць Ю.М. Державне право закордонних країн. Перша частина: Курс лекцій.-Х.: Вид-во ХНУВС, 2007,- 200 с.
7. Конституції зарубіжних країн: Навчальний посібник. / За заг. ред. В.О. Серьогіна. – Харків: Видавництво «ФІНН», 2009. – 664 с.
8. Конституційне право зарубіжних країн: Навчальний посібник/ За заг.ред. В.О. Ріяки.- К.: Юрінком Інтер, 2004.-544 с.
9. Шляхтун П.П. Конституційне право: словник термінів. – К.: Либідь, 2005. – 568 с.
10. Шляхтун П.П. Парламентаризм: Словник-довідник. – К.: Парламентське вид-во, 2003, - 151 с.
11. Барабаш Б. А. Деякі особливості конституційно-правового регулювання

- взаємовідносин федерації та суб'єктів у США / Б. А. Барабаш // Форум права. - 2008. - № 1. - С. 28-33. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.
12. Гамбург Л.С. Народний суверенітет у федеративній державі та проблема суверенності її суб'єктів [Електронний ресурс] / Л. С. Гамбург // Держава та регіони. Сер. : Право. - 2013. - № 1. - С. 5-10. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drp_2013_1_3
13. Гамбург Л. С. Теоретичні питання децентралізації державної влади в системі публічної влади унітарної держави [Електронний ресурс] / Л. С. Гамбург // Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. - 2014. - № 4(1). - С. 134-145. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_Jur_2014_4\(1\)_20](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_Jur_2014_4(1)_20)
14. Гамбург Л. С. Проблема суверенності суб'єктів федерації в зовнішньому суверенітеті федеративних держав: теоретичні аспекти [Електронний ресурс] / Л. С. Гамбург // Держава та регіони. Сер. : Право. - 2013. - № 3. - С. 4-9. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drp_2013_3_3
15. Камінська Н. В. Проблеми міжнародно-правового статусу сучасних регіонів / Н. В. Камінська // Бюлетень Міністерства юстиції України. - 2011. - № 10. - С. 101-108. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2011_10_18.
16. Кравцова З.С. Конституційні моделі закріплення права на сецесію Ефіопії та Сент-Кітс і Невіс / З. С. Кравцова // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. - 2015. - Вип. 33(1). - С. 70-74. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_33\(1\)_21](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_33(1)_21).
17. Купина Я.Ю. Право сецесії в контексті суверенітету держави і суверенітету нації: теорія і практика / Я. Ю. Купина. // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. - 2003. - Вип. 22. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2003_22_48
18. Макарова З.С. Проблеми класифікації (типологізації) форми державного правління / З. С. Макарова // Бюлетень Міністерства юстиції України. - 2015. - № 1. - С. 67-72. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2015_1_12.
19. Макарова З. Вплив типології форми державного правління на статус глави уряду / З. Макарова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. - 2012. - Вип. 94. - С. 71-76. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Yur_2012_94_21.
20. Плахтій Ю. В. Категорія "конфедерація" в теорії держави і права / Ю. В. Плахтій // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18 : Економіка і право. - 2011. - Вип. 13. - С. 69-75. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_018_2011_13_14.
21. Плахтій Ю. В. Проблема співвідношення правової природи конфедерації та федерації / Ю. В. Плахтій // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18 : Економіка і право. - 2010. - Вип. 10. - С. 126-133. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_018_2010_10_22.
22. Сівков І.В. Вербалізація концепту монархії в конституційних текстах країн арабського світу / І.В. Сівков // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. пр.- Київ. 2016. – Вип. 57. – С. 333-342.
23. Сухонос В.В. Вплив інституту глави держави на монархічну форму правління / В. В. Сухонос. // Часопис Національного університету "Острозька академія".

Сер. : Право. - 2013. - № 1. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Choasp_2013_1_32.

24. Сухонос В. Влада глави держави в умовах республіки / В. Сухонос // Вісник Національної академії прокуратури України. - 2013. - № 2. - С. 45-49. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnapu_2013_2_10.

25. Черінько І. П. Дуалістична монархія як різновид конституційно- монархічного політичного режиму (переважно на прикладі Королівства Тонга) / І. П. Черінько // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. - 2011. - Вип. 4. - С. 285-295. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzipiend_2011_4_30.

26. Чернеженко О. М. Створення та еволюція автономних громад в Іспанії / О. М. Чернеженко // Публічне право. - 2018. - № 2. - С. 72-80. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2018_2_11.

Практичне заняття № 5.

СИСТЕМА ВИЩИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ.

Навчальна мета заняття: домогтися обізнаності студентів щодо теоретичних понять: парламент, парламентаризм, конституціоналізм, бікамералізм, монокамералізм, імунітет, індемнітет, мандат, статус парламентаріїв; уряд, порядок формування уряду, інститут глави держави, імпічмент; зробити порівняльну характеристику особливостей органів державної влади у країнах з різними формами правління, устрою, режиму.

Навчальне обладнання, ТЗН: мультимедійний проектор, комп'ютер.

Наочні засоби: електронні документи з наочними засобами навчання, схеми у рекомендованих підручниках та посібниках.

Навчальні питання:

1. Основні риси і тенденції, притаманні системі вищих органів влади та управління.
2. Парламент та парламентаризм:
 - а) порядок формування парламентів;
 - б) структура;
 - в) органи та посадові особи палат та їх правове становище (спікер, лорд-спікер та ін.);
 - г) компетенція парламентів, способи обмеження компетенції;
 - д) парламентські процедури (законодавчий процес, бюджетний процес, форми парламентського контролю за діяльністю уряду (вотум довір'я та не довір'я, конституційний вотум, резолюція осуду, інтерпеляція, омбудсмани, комітети по розслідуванню);
 - е) акти парламентів (закони, приватні та публічні білі, резолюції, постанови, звернення тощо);
 - є) правове становище депутатів (права, обов'язки, імунітет, індемнітет, депутатські пільги, привілеї).
3. Глава держави:
 - а) види інституту глави держави;
 - б) компетенція глави держави в залежності від форми правління й політичного режиму;

в) взаємовідносини з урядом, парламентом, державним апаратом;

г) акти глави держави;

д) імпічмент.

4. Уряд:

а) види урядів; уряд і кабінет, поняття державної адміністрації;

б) порядок формування в залежності від форми правління; партійний та соціальний склад;

в) структура, правове становище глави уряду;

г) компетенція уряду, взаємовідносини з главою держави, парламентом; делеговане законодавство, його види; парламентська відповідальність уряду.

5. Судова влада: органи, системи. Конституційне правосуддя (моделі організації конституційного контролю, види та функції органів конституційного контролю).

Хід проведення заняття:

I. Визначення цілей заняття, обґрунтування актуальності теми.

II. Опрацювання навчальних питань. Вирішення правової ситуації, експрес – опитування, заслуховування правничої промови, застосування методу стоп – кадр.

III. Заслуховування та обговорення повідомлень.

IV. Підведення підсумків заняття. Дискусійне обговорення контрольних і творчих питань.

Контрольні й творчі запитання:

1. Системи престолонаслідування.

2. У чому полягають принципи «колективної» та «солідарної» відповідальності міністрів?

3. Нижня палата парламенту висловила недовіру уряду у зв'язку з системними кризовими явищами в економіці, подолати які уряд обіцяв, але не зміг добитися. Верхня ж палата парламенту підтримувала уряд, аргументуючи свою позицію тим, що він був сформований зовсім недавно і через об'єктивні причини не зміг так швидко подолати економічну кризу у країні, а тому у відставку повинен піти президент.

Чи має право парламент ставити питання про недовіру уряду і чи має значення строк дії уряду з моменту його формування: Як бути в даній ситуації з огляду на те, що ця країна є президентською республікою? Чи має істотне значення для вирішення означеної проблеми існуюча в державі форма правління?

4. Після вступу на пост президент видав указ про прийняття до громадянства іноземного громадянина за особливі заслуги перед державою. Незабаром парламентська тимчасова слідча комісія з'ясувала, що ця людина здійснювала приховане фінансування виборчої кампанії президента через підставних осіб та у зв'язку з цим запропонувала достроково припинити повноваження президента в порядку імпічменту.

Чи є в даному випадку підстави для імпічменту президента? Яка існує процедура усунення президента в порядку імпічменту в різних країнах? В якому співвідношенні знаходяться терміни «імпічмент» та «інаугурація»? Укажіть на існуючі взаємовідносини глави держави з парламентом, урядом та іншими державними органами.

5. Отримавши на підпис декілька прийнятих парламентом законів, президент не погодився з одним із них повністю, а з іншими – в окремих його частинах і застосував щодо них вето.

Чи правильно вчинив президент? Що означає термін «вето»? Які види вето існують у світі? Яким чином можна подолати вето президента? Чи може президент накладати вето на закон, прийнятий шляхом референдуму?

6. У парламентських республіках органи конституційної юрисдикції нерідко визнавали урядові акти такими, що суперечать конституції.

Який статус такого акта? Що з ним робити в подальшому? Як у такій ситуації повинні діяти уряд і парламент, якщо мати на увазі, що в парламентській республіці уряд контролюється парламентом?

7. Серед студентів обговорюється форма правління в державі N. Між учасниками виникла дискусія з таких питань:

чи може президент сам очолити уряд або будь-яке з міністерств;

чи тягне відставка президента відставку уряду;

чи є різниця в правовому статусі уряду залежно від форми правління, яка існує в країні;

яка форма правління в XXI ст. є найбільш оптимальною?

Дайте власні відповіді

Підготувати письмові відповіді:

1. Заповніть таблицю щодо порівняння законодавчих органів США, Канади, Іспанії, Польщі, Чехії, Угорщини, Греції, Італії, Франції, Китаю, Ірану.

№ п/п	Країна	Структура	За способом конституційного закріплення повноважень	Кількість парламентаріїв	Строк повноважень парламентаріїв
1	США				
2	Канада				
3	Іспанія				
4	Польща				
5	Чехія				
6	Угорщина				
7	Греція				
8	Італія				
9	Франція				
10	Китай				
11	Іран				

2. Визначте, які з наведених ознак властиві парламентам указаних держав

№ п/п	Назва	США	Україна	ФРН	Китай
1	Бікамерний парламент				
2	Парламент типу арени				
3	Нерівноправний парламент				
4	Однопалатний				

	парламент				
5	Парламент змішаного типу				
6	Парламент типу конгресу				
7	Парламент з абсолютною компетенцією				

Тестові завдання:

1. Нижня палата парламенту формується:

- а) прямими виборами;
- б) непрямыми виборами;
- в) суб'єктами федерації у федеративних країнах;
- г) багатоступеневими виборами. ДЕ?

2. Верхня палата формується:

- а) прямими виборами;
- б) призначається;
- в) виборщиками;
- г) виборчою колегією;
- д) шляхом наслідування;
- е) законодавчими зборами штатів у федераціях;
- є) призначається урядами суб'єктів федерації. ДЕ?

3. У нижній палаті парламенту держави У. чотири партійні фракції: сині, помаранчеві, зелені, червоні. Із 100 депутатських місць сині мають 40, зелені – 30, помаранчеві – 25, червоні – 5. Сині вимагали собі місце голови палати, пропонуючи зеленим місце віце-голови. Але зелені вступили у блок з помаранчевими і більшістю голосів отримали місце голови, цією ж кількістю голосів вибрали віце-головою представника партії помаранчевих. Регламент та звичаї парламенту:

- а) порушені;
- б) не порушені.

4. У парламентській республіці парламент висловив недовіру уряду. Президент:

- а) відправляє уряд у відставку;
- б) розпускає парламент з призначенням дати нових виборів;
- в) доручає уряду виконувати обов'язки до формування нового уряду після виборів нового складу парламенту у передбачений Конституцією строк;
- г) призначає нового в.о. голову уряду та доручає йому призначати міністрів, яких парламент затвердить.

5. У президентській республіці президент створив Раду міністрів, призначив прем'єр-міністра та міністрів. Голова виконавчої влади:

- а) президент;
- б) прем'єр-міністр;
- в) виконавча влада належить Раді міністрів;

6. Громадянин не задоволений рішенням Конституційного суду з питання щодо його права на свободу слова. Куди він може звернутися:

- а) у парламент;
- б) до президента;
- в) у Європейський суд з прав людини;

д) до Комісії по правам людини ООН.

Термінологічне завдання: У словнику основних понять та термінів з державного права зарубіжних країн записати визначення понять: бікамералізм, виконавчі органи, глава держави, імунітет, інвеститура уряду, індемнітет, інтерпеляція, канцлер, монарх, омбудсмен, парламент, парламентаризм, президент, промульгація, спікер, уряд, цивільний лист.

Теми для написання повідомлень:

1. Характеристика бікамеральних парламентів (способи формування палат, компетенція парламентів).
2. Характеристика монокамерних парламентів (способи формування, компетенція парламентів).
3. Конституційний статус депутатів, гарантії прав.
4. Конституційний статус омбудсманів.
5. Контрольні повноваження парламентів країн Європи та Америки.
6. Статус монарха як глави держави.
7. Загальне й особливе в конституційно-правовому статусі глав держав із республіканською формою правління.
8. Загальне й особливе в конституційно-правовому статусі урядів держав із республіканською формою правління.
9. Функції уряду в зарубіжних країнах.
10. Порядок формування органів конституційного контролю в зарубіжних країнах.

Рекомендована література до теми:

1. Бостан Л.М. Державне право зарубіжних країн: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 504 с.
2. Великий енциклопедичний юридичний словник / Ред. Ю.С. Шемшученко. – К.: Юр. думка, 2007, - 990 с.
3. Георгіца А.З. Конституційне право зарубіжних країн: Підручник.- Тернопіль: «Астон», 2003.- 432 с. <https://studfile.net/preview/4532523/page:7/>
4. Гринюк Р.Ф., Захарченко М.А. Конституційне право зарубіжних країн : Навчальний посібник. – Видання друге, перероб. і допов. – К. : Істина, 2009. – 376 с.
5. Конституції зарубіжних країн: Навчальний посібник. / За заг. ред. В.О. Серьогіна. – Харків: Видавництво «ФІНН», 2009. – 664 с.
6. Конституційне право зарубіжних країн: Навчальний посібник/ За заг.ред. В.О. Ріяки.- К.: Юрінком Інтер, 2004. - 544 с.
7. Шляхтун П.П. Конституційне право: словник термінів. – К.: Либідь, 2005. – 568 с.
8. Берназюк Я.О. Проблеми становлення та розвитку інституту президентства в Україні та зарубіжних країнах // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2007. - №6. – С. 13.
9. Валевський О. Світовий досвід бікамералізму в контексті ідеї створення двопалатного парламенту в реалізації конституційної реформи // Вісник

Національної академії державного управління при Президентіві України. – 2008. - № 3. – С. 190 – 201.

10. Волощук О.Т. Проблема застосування зарубіжного досвіду організації інституту президента і реалізації принципу розподілу влади // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2005. - №3. – С.105.
11. Грובה В. П. Бікамералізм: досвід Республіки Польща / В. П. Грובה // Форум права. – 2010. – № 2. – С. 105–110 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2010_2/10gvpr.pdf
12. Дороний П.Г. Правовий статус парламенту у державах з парламентською формою державного правління: питання теорії та практики. // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2009. - № 3. – С. 80 – 87.

Практичне заняття № 6. **МУНІЦИПАЛЬНІ СИСТЕМИ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН**

Навчальна мета заняття: домогтися обізнаності студентів щодо теоретичних понять: місцеве управління, місцеве самоврядування, спільні та відмінні риси цих понять, делеговані повноваження, централізована, відносно децентралізована та централізована держава.

Навчальне обладнання, ТЗН: мультимедійний проектор, комп'ютер.

Наочні засоби: електронні документи з наочними засобами навчання, схеми у рекомендованих підручниках та посібниках.

Навчальні питання:

1. Поняття місцевого врядування та самоврядування, їх соціальне призначення й політична роль.
2. Основні системи організації влади на місцях. Порядок організації й функції органів місцевого врядування та самоврядування.
американська модель «сильний мер–рада», при якій уся повнота влади в межах муніципального утворення концентрується в руках обраного безпосередньо населенням мера, нагадує модель «південно-германської ради» (точніше, її різновид «обербургомістр–рада»), що знайшла поширення в землях Баварія й БаденВюртсберг. У той же час у Німеччині на окружному рівні здійснюється пряме державне управління, що є відмінною рисою французької моделі місцевого самоврядування (подібна форма використовується в округах і кантонах Франції)
3. Взаємовідносини органів місцевого врядування та самоврядування з центральною владою.
4. Форми й способи контролю з боку центральної влади.

Хід проведення заняття:

- I. Визначення цілей заняття, обґрунтування актуальності теми.
- II. Опрацювання навчальних питань. Вирішення правової ситуації, експрес – опитування, заслуховування правничої промови, застосування методу стоп – кадр.
- III. Заслуховування та обговорення рефератів.
- IV. Підведення підсумків заняття. Дискусійне обговорення контрольних і творчих питань.
- V. Написання перевіркової роботи (за варіантами).

Контрольні й творчі запитання:

1. Проаналізуйте, як організовуються муніципальні вибори в зарубіжних країнах.
2. Визначте, як співвідносяться між собою поняття «автономія» і «самоврядування».
3. Які основні напрямки діяльності органів місцевого самоврядування в європейських країнах?
4. Встановіть, що складає фінансову основу діяльності місцевих органів управління і самоврядування?

Підготувати письмові відповіді:

1. На прикладі різних держав світу зробіть порівняльний аналіз діяльності органів місцевого самоврядування в різних сферах. Одночасно вкажіть, які існують форми, види та теорії місцевого самоврядування.

теорія вільної громади – поряд з трьома гілками влади необхідно визнавати й четверту – комунальну або муніципальну. Громада має право на самостійне та незалежне існування від центральної влади, причому держава лише визнає громаду

громадівська теорія передбачала надання місцевій спільноті права самостійно реалізовувати свої громадські інтереси, але підтверджувала зберігання за урядовими органами права керувати лише державними справами.

Відповідно до даних теорій під місцевим управлінням розумілася сукупність органів, які призначаються із центру та представляють на місцях інтереси державної адміністрації. А під місцевим самоврядуванням – сукупність представницьких органів, які обираються місцевим населенням.

Сутність *державної теорії* (Л.Штейн, Р.Гнейст, В.Безобразовий, А.Градовський) полягає в тому, що органи місцевого самоврядування є органами державного управління, статус яких регулюється державою.

Місьцеве самоврядування – це особлива організація державної влади на місцях, яка заснована на виборних началах. Однак, на відміну від центрального державного управління, місцеве самоврядування здійснюється не урядовими чиновниками, а особами, які представляють інтереси місцевих спільнот.

Яка із них, на Ваш погляд, є найбільш ефективною?

2. У вигляді схеми розкрийте питання щодо «Форм й способів контролю за органами місцевого врядування та самоврядування з боку центральної влади».

Яка держава демократичніша: централізована або децентралізована?

3. Проведіть порівняльний аналіз конституційного регулювання інституту місцевого самоврядування і управління у ФРН і Франції.

Тестові завдання:

1. Органи місцевого самоврядування США у своїй діяльності керуються:

- А) законами та самоврядними статутами штатів;
- Б) конституцією штатів;
- В) правильно все, вказане вище.

2. Основою формування місцевої влади зарубіжних держав є принцип доцільності та зручності. Так, критерієм (-ями) формування рівнів самоврядування у Німеччині є:

- А) обсяг компетенції і закріплених прав за адміністративно-територіальною одиницею, чисельність населення;
- Б) територія;
- В) чисельність населення.

3. Найбільшою адміністративно-територіальною одиницею штату (США) є:
А) муніципалітет;
Б) графство; понад 3000, різняться за чисельністю населення і розмірами території
В) район.
4. У Франції статусом місцевих органів володіють:
А) комуни, повіти;
Б) комуни, департаменти;
В) комуни, провінції.
5. Іберійська модель системи управління на місцях властива таким країнам:
А) Мексика, Франція, США;
Б) Португалія, Японія;
В) Польща, Болгарія, Туреччина;
Г) Бразилія, Португалія, Мексика.
6. Змішана модель системи управління на місцях властива таким державам:
А) Японія, КНДР, КНР;
Б) Бразилія, Португалія, Мексика;
В) Німеччина, Японія.

Витяг із статті І.С. Щебетун Модель місцевого самоврядування: поняття, взаємозв'язок з концепцією та системою місцевого самоврядування / І. С. Щебетун // Правничий часопис Донецького університету. - 2013. - № 1. - С. 67-74. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pchdu_2013_1_12.

З урахуванням подвійної природи місцевого самоврядування, його громадсько-державного характеру основною ознакою класифікації муніципальних систем може стати ступінь впливу державних структур на діяльність органів місцевого самоврядування. Використовуючи за основу дану класифікаційну ознаку, усе різноманіття світових муніципальних систем можна звести до двох основних моделей: «моделі автономного місцевого самоврядування» і «моделі спостережуваного місцевого самоврядування» [6, с. 199]. Дана класифікація є кращою з ряду причин. По-перше, вона є повністю обґрунтованою з наукового погляду, тому що логічно вписується в рамки дуалістичної концепції місцевого самоврядування; по-друге, вона дозволяє чітко виділити усі найбільш використовувані на сьогоднішній день різновиди основних моделей місцевого самоврядування; по-третє, відсутність у назві муніципальних моделей регіонального відтинку дозволяє уникнути зайво категоричних суджень деяких учених про нібито автоматичне перенесення західних моделей місцевого самоврядування на вітчизняний ґрунт. Слід також зазначити, що виділені в результаті подібної класифікації моделі мають універсальний характер. Різні їхні типи застосовуються в усіх без винятку країнах світу. У зв'язку із цим доцільно дати загальну характеристику кожній з вищевказаних моделей і визначити їх різновиди. Модель автономного місцевого самоврядування найбільш послідовно впроваджена в таких країнах як США, Канада, Великобританія, Австралія, Нова Зеландія. Вона базується на положеннях «громадської» муніципальної доктрини й тому припускає відділення місцевого самоврядування від системи державної влади, виключаючи будь-яке пряме підпорядкування муніципальних органів органам вищого рівня. Характерна риса даної моделі — відсутність на місцях повноважних представників центрального уряду, що контролюють виборні муніципальні органи. Контроль центру за діяльністю органів місцевого самоврядування в цьому випадку носить періодичний характер і здійснюється шляхом фінансових ревізій (особливо відносно витрати цільових субсидій з вищих бюджетів).

Залежно від способу обрання глави виконавчої влади й форми взаємодії представницьких і виконавчих органів можна виділити кілька різних типів моделі автономного місцевого самоврядування. Практика показує, що найпоширеніші з них наступні:

глава виконавчої влади безпосередньо обирається населенням і одночасно отримує функції голови (керівника) представницького органа місцевого самоврядування. Подібна модель, умовно

позначувана як «рада–сильний мер», представлена більш ніж у половині міст США, використовується вона й у південних землях Німеччини;

глава виконавчої влади обирається на посаду з числа депутатів представницького органу й одночасно виконує функції його керівника. Дана модель відповідає, наприклад, системі «сильна рада–мер», застосовуваної в США, Канаді й Великобританії, а також бургомістерській формі організації місцевого самоврядування в Німеччині;

глава виконавчої влади обирається на посаду безпосередньо населенням або представницьким органом місцевого самоврядування, однак при цьому він не стає главою даного представницького органу. Подібна форма організації місцевої влади одержала поширення в деяких провінціях Канади, на території земель Гессен і Бремен у Німеччині;

глава виконавчої влади призначається на посаду відповідним представницьким органом за результатами конкурсу за контрактом. При цій муніципальній моделі населенням обираються й депутати представницького органу, і вища посадова особа місцевого самоврядування (мер). Однак сфера їх діяльності обмежується вирішенням питань винятково політичного характеру. Повсякденною ж адміністративною роботою керує призначуваний і затверджений представницьким органом місцевого самоврядування керуючий (менеджер). Інститут «муніципальних менеджерів» одержав поширення в США (40 % усіх міст) [7, с. 6], у Канаді (близько 150 невеликих і середніх міст) [8, с. 40], Німеччині, Норвегії, Швеції, Фінляндії й ряді інших країн;

глава виконавчої влади не обирається, а всі повноваження представницького й виконавчо-розпорядчого характеру реалізуються комісією — органом, що утворюється із виборних посадових осіб, які очолюють основні підрозділи апарату муніципального управління. Дана форма організації місцевої влади застосовується в багатьох малих містах США. місцевим співтовариством обирається єдина посадова особа місцевого самоврядування — глава муніципального утворення (мер, староста), до компетенції якого входить реалізація всіх повноважень органів місцевого самоврядування, за винятком затвердження місцевого бюджету, звіту про його виконання й контрольних повноважень, здійснюваних безпосередньо населенням даної території. Подібна модель застосовується сьогодні багатьма країнами Західної Європи при організації системи місцевого самоврядування на території невеликих, переважно сільських, поселень. Дана модель сформувалася в країнах, у яких держава традиційно зберегла за собою значні важелі впливу на організацію й діяльність місцевого самоврядування (Франція, Італія, Данія, Бельгія та ін.). У державах з подібним типом муніципальних систем на місцевому рівні одночасно із системою самоврядування діють також органи державної влади або посадові особи, що здійснюють пряме державне управління на місцях. Основним завданням даних органів є забезпечення нормального функціонування муніципальних органів, виконання окремих державних повноважень, переданих на місцевий рівень, а також здійснення контролю над діяльністю органів місцевого самоврядування.

Слід зазначити, що органи державної влади, які контролюють діяльність органів місцевого самоврядування, можуть функціонувати як переважно на регіональному рівні (що характерно для деяких розвинених країн континентальної Європи), так і у всіх адміністративно-територіальних одиницях (що типово для багатьох країн, французької Африки, Латинської Америки й Близького Сходу).

Зарубіжний досвід муніципального будівництва свідчить про наявність великої різноманітності моделей місцевого самоврядування. Кожна країна визначає для себе саме той тип муніципальної моделі, який найбільшою мірою відповідає її конкретним умовам, пріоритетам загальнодержавної й муніципальної політики. Про характер діючої в країні моделі місцевого самоврядування, в першу чергу, свідчать її Конституція й спеціальні закони, що регламентують діяльність місцевих органів влади.

Як бачимо, спектр автономних моделей організації місцевої влади, що відповідають вимогам українського законодавства, досить широкий. Проте з усього цього різноманіття кожен повинен обрати для себе саме ту модель, яка б щонайкраще сприяла досягненню цілей місцевого самоврядування. На вибір конкретної моделі місцевого самоврядування накладає відбиток велика кількість різноманітних факторів. До числа найбільш істотних з них можна віднести: обсяг компетенції органів місцевого самоврядування, визначений законодавством; розмір поселення й наявність у ньому соціально-економічної інфраструктури; податковий потенціал території й можливості його нарощування; рівень професіоналізму й компетентності муніципальних службовців; різноманітність і характер форм господарської діяльності на відповідній території;

ступінь співробітництва органів місцевого самоврядування з органами державної влади.

Як показує практика, через украї важку економічну ситуацію на місцях і відсутність продуктивних форм взаємин з органами державної влади у великих і середніх територіях найбільше поширення одержала модель, відповідно до якої глава місцевого самоврядування, що обирається на загальних, прямих і таємних виборах, одночасно є головою представницького органа місцевого самоврядування й керівником виконавчого органу відповідної ради. Подібна модель досить характерна й для невеликих нечисленних територій (як правило, сільських), де коло реально розв'язуваних місцевих питань незначне. Однак у цьому випадку виконавчий орган, як правило, не формується, а всі представницькі й виконавчі повноваження реалізуються в компетенції глави місцевого самоврядування, підзвітного у своїй діяльності безпосередньо населенню.

Термінологічне завдання: У словнику основних понять та термінів з державного права зарубіжних країн записати визначення понять: англосаксонська модель; департаменти, землі, змішана модель, іберійська модель, комуни, континентальна модель, місцеве управління, муніципалітет, радянська модель, регіони.

Рекомендована література до теми:

1. Бостан Л.М. Державне право зарубіжних країн: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 504 с.
2. Великий енциклопедичний юридичний словник / Ред. Ю.С. Шемшученко. – К.: Юр. думка, 2007, - 990 с.
3. Георгіца А.З. Конституційне право зарубіжних країн: Підручник.- Тернопіль: «Астон», 2003.- 432 с. <https://studfile.net/preview/4532523/page/7/>
4. Гринюк Р.Ф., Захарченко М.А. Конституційне право зарубіжних країн : Навчальний посібник. – Видання друге, перероб. і допов. – К. : Істина, 2009. – 376 с.
5. Конституції зарубіжних країн: Навчальний посібник. / За заг. ред. В.О. Серьогіна. – Харків: Видавництво «ФІНН», 2009. – 664 с.
6. Конституційне право зарубіжних країн: Навчальний посібник/ За заг.ред. В.О. Ріяки.- К.: Юрінком Інтер, 2004. - 544 с.
7. Шляхтун П.П. Конституційне право: словник термінів. – К.: Либідь, 2005. – 568 с.
8. Чернеженко О. М. Роль прямої демократії в суспільстві / О. М. Чернеженко // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. - 2018. - Вип. 2. - С. 77-89. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlduvs_2018_2_10.
9. Чернеженко О. М. Механізми фінансування регіонів та громад Бельгії / О. М. Чернеженко // Приватне та публічне право. - 2019. - № 1. - С. 23-26. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prpulaw_2019_1_7.
10. Чернеженко О. М. Місцеве самоврядування та управління в Німеччині / О. М. Чернеженко // Приватне та публічне право. - 2018. - № 2. - С. 31-35. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prpulaw_2018_2_9.
11. Чернеженко О. М. Територіальний устрій та регіональне управління Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії / О. М. Чернеженко // Бюлетень Міністерства юстиції України. - 2015. - № 3. - С. 101-112. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2015_3_24.
12. Чернеженко О. М. Конституційно-правова модель місцевого самоуправління

Швеції / О. М. Чернеженко // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. - 2014. - Вип. 3-4. - С. 62-69. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlduvs_2014_3-4_10.

13. Щebetун І.С. Модель місцевого самоврядування: поняття, взаємозв'язок з концепцією та системою місцевого самоврядування / І. С. Щebetун // Правничий часопис Донецького університету. - 2013. - № 1. - С. 67-74. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pchdu_2013_1_12.

Рекомендована література до курсу:

1. Бостан Л.М. Державне право зарубіжних країн: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 504 с.
2. Великий енциклопедичний юридичний словник / Ред. Ю.С. Шемшученко. – К.: Юр. думка, 2007, - 990 с.
3. Георгіца А.З. Конституційне право зарубіжних країн: Підручник.- Тернопіль: «Астон», 2003.- 432 с. <https://studfile.net/preview/4532523/page/7/>
4. Гринюк Р.Ф., Захарченко М.А. Конституційне право зарубіжних країн : Навчальний посібник. – Видання друге, перероб. і допов. – К. : Істина, 2009. – 376 с.
5. Коломієць Ю.М. Державне право закордонних країн. Перша частина: Курс лекцій.-Х.: Вид-во ХНУВС, 2007,- 200 с.
6. Коломієць Ю.М. Інститут глави держави в системі вищих органів влади й управління зарубіжних країн. – Х.: Основа, Ун-т внутр. справ, 1998. – 246 с.
7. Коломієць Ю.М. Правовий статус монарха в державах Близького Сходу, Магрибу та Японії. – Х.: Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2001. – 112 с.
8. Конституції зарубіжних країн: Навчальний посібник. / За заг. ред. В.О. Серьогіна. – Харків: Видавництво «ФІНН», 2009. – 664 с.
9. Конституційне право зарубіжних країн: Навчальний посібник/ За заг.ред. В.О. Ріяки.- К.: Юрінком Інтер, 2004. - 544 с.
10. Шляхтун П.П. Конституційне право: словник термінів. – К.: Либідь, 2005. – 568 с.
11. Барабаш Б. А. Деякі особливості конституційно-правового регулювання взаємовідносин федерації та суб'єктів у США / Б. А. Барабаш // Форум права. - 2008. - № 1. - С. 28-33. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.
12. Берназюк Я.О. Проблеми становлення та розвитку інституту президентства в Україні та зарубіжних країнах // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2007. - №6. – С. 13.
13. Вaлевський О. Світовий досвід бікамералізму в контексті ідеї створення двопалатного парламенту в реалізації конституційної реформи // Вісник Національної академії державного управління при Президенті України. – 2008. - № 3. – С. 190 – 201.
14. Волощук О.Т. Проблема застосування зарубіжного досвіду організації інституту президента і реалізації принципу розподілу влади // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2005. - №3. – С.105.
15. Ворона П.В. Системи місцевих виборів в країнах Західної Європи / П. В. Ворона // Теоретичні та прикладні питання державотворення. - 2016. - Вип. 19. - С. 155-

173. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tppd_2016_19_15.
16. Гамбург Л.С. Народний суверенітет у федеративній державі та проблема суверенності її суб'єктів [Електронний ресурс] / Л. С. Гамбург // Держава та регіони. Сер. : Право. - 2013. - № 1. - С. 5-10. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drp_2013_1_3
17. Гамбург Л. С. Теоретичні питання децентралізації державної влади в системі публічної влади унітарної держави [Електронний ресурс] / Л. С. Гамбург // Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. - 2014. - № 4(1). - С. 134-145. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_Jur_2014_4\(1\)_20](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_Jur_2014_4(1)_20)
18. Гамбург Л. С. Проблема суверенності суб'єктів федерації в зовнішньому суверенітеті федеративних держав: теоретичні аспекти [Електронний ресурс] / Л. С. Гамбург // Держава та регіони. Сер. : Право. - 2013. - № 3. - С. 4-9. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drp_2013_3_3
19. Грובהва В. П. Бікамералізм: досвід Республіки Польща / В. П. Грובהва // Форум права. - 2010. - № 2. - С. 105-110 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010_2/10gvpdrp.pdf
20. Гузій А.А. Конституційний контроль в зарубіжних країнах / А. А. Гузій // Міжнародний науковий журнал "Інтернаука" . - 2018. - № 8(2). - С. 12-15. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2018_8\(2\)_4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2018_8(2)_4).
21. Добош З. Конституційний контроль Верховного Суду США: види правотворчості [Електронний ресурс] / З. Добош // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Юридичні науки. - 2019. - Вип. 22. - С. 34-40. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2019_22_7
22. Дородний П.Г. Правовий статус парламенту у державах з парламентською формою державного правління: питання теорії та практики. // Бюлетень Міністерства юстиції України. - 2009. - № 3. - С. 80 - 87.
23. Камінська Н. В. Проблеми міжнародно-правового статусу сучасних регіонів / Н. В. Камінська // Бюлетень Міністерства юстиції України. - 2011. - № 10. - С. 101-108. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2011_10_18.
24. Кармазіна К. Ю. Особливості джерел загального права / К. Ю. Кармазіна // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція. - 2013. - Вип. 5. - С. 13-17. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2013_5_5.
25. Кравцова З.С. Конституційні моделі закріплення права на сецесію Ефіопії та Сент-Кітс і Невіс / З. С. Кравцова // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. - 2015. - Вип. 33(1). - С. 70-74. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_33\(1\)_21](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_33(1)_21).
26. Крутько А.Л. Поняття народної законодавчої ініціативи та її види / А. Л. Крутько // Проблеми законності. - 2015. - Вип. 130. - С. 44-52. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2015_130_8.
27. Купина Я.Ю. Право сецесії в контексті суверенітету держави і суверенітету нації: теорія і практика / Я. Ю. Купина. // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. - 2003. - Вип. 22. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2003_22_48
28. Лотюк О.С. Перегляд та розгляд сучасних конституцій // Бюлетень Міністерства юстиції України. - 2007. - №6. - С.5.

- 29.Макарова З.С. Проблеми класифікації (типологізації) форми державного правління / З. С. Макарова // Бюлетень Міністерства юстиції України. - 2015. - № 1. - С. 67-72. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmj_u_2015_1_12.
- 30.Макарова З. Вплив типології форми державного правління на статус глави уряду / З. Макарова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. - 2012. - Вип. 94. - С. 71-76. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Yur_2012_94_21.
- 31.Маркітантов В., Нечитайло В. Референдум як форма прямої демократії: зарубіжний і вітчизняний досвід / В. Маркітантов, В. Нечитайло // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. - 2015. - Вип. 27. - С. 69-74. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unir_2015_27_13.
- 32.Мідзяновська В. «Прецедент як джерело права у англосаксонській правовій системі»// Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2005. - № 12. – С.78
- 33.Михальченко М., Самчук З. Порівняльний аналіз європейських виборчих систем / М. Михальченко, З. Самчук // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. - 2010. - Вип. 6. - С. 267-286. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzipiend_2010_6_33.
- 34.Наход М. А. Фактори та критерії розробки виборчих систем, їх значення для управління виборчим процесом / М. А. Наход // Актуальні проблеми державного управління. - 2011. - № 2. - С. 311-319. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2011_2_44.
- 35.Пілюк С.В. Сучасні моделі конституційного контролю / С. В. Пілюк // Форум права. - 2012. - № 3. - С. 550-557. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.
- 36.Петрова К. Конституція США як «верховне право країни» / К. Петрова // Право США. - 2013. - № 1-2. - С. 122–131. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prccha_2013_1-2_10.
- 37.Плахтій Ю. В. Категорія "конфедерація" в теорії держави і права / Ю. В. Плахтій // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18 : Економіка і право. - 2011. - Вип. 13. - С. 69-75. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_018_2011_13_14.
- 38.Плахтій Ю. В. Проблема співвідношення правової природи конфедерації та федерації / Ю. В. Плахтій // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18 : Економіка і право. - 2010. - Вип. 10. - С. 126-133. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_018_2010_10_22.
- 39.Рибак Н.С. Застосування виборчої системи при проведенні місцевих виборів у розрізі конституційно-правового досвіду Європейського Союзу / Н. С. Рибак // Бюлетень Міністерства юстиції України. - 2011. - № 11. - С. 122-128. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmj_u_2011_11_21.
- 40.Рибалко Т.Ф. Особливості правового закріплення виборчої системи Іспанії та її функціонування / Т. Ф. Рибалко // Молодий вчений. - 2018. - № 5(2). - С. 641-644. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_5\(2\)_69](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_5(2)_69).
- 41.Сівков І.В. Вербалізація концепту монархії в конституційних текстах країн арабського світу / І.В. Сівков // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. пр.- Київ. 2016. – Вип. 57. – С. 333-342.
- 42.Сухонос В.В. Вплив інституту глави держави на монархічну форму правління / В. В. Сухонос. // Часопис Національного університету "Острозька академія".

Сер. : Право. - 2013. - № 1. - Режим доступу:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/Choasp_2013_1_32.

43. Сухонос В. Влада глави держави в умовах республіки / В. Сухонос // Вісник Національної академії прокуратури України. - 2013. - № 2. - С. 45-49. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnapu_2013_2_10
44. Чередниченко К.Ю., Зайва Ю.Р. Особливості проведення референдуму за законодавством Швейцарії / К. Ю. Чередниченко, Ю. Р. Зайва // Молодий вчений. - 2018. - № 10(2). - С. 696-698. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_10\(2\)_69](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_10(2)_69).
45. Черінько І. П. Дуалістична монархія як різновид конституційно- монархічного політичного режиму (переважно на прикладі Королівства Тонга) / І. П. Черінько // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. - 2011. - Вип. 4. - С. 285-295. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzipiend_2011_4_30.
46. Чернеженко О.М. Інструменти прямої демократії у Швейцарії / О. М. Чернеженко // Бюлетень Міністерства юстиції України. - 2011. - № 8-9. - С. 137-142. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2011_8-9_19.
47. Чернеженко О. М. Створення та еволюція автономних громад в Іспанії / О. М. Чернеженко // Публічне право. - 2018. - № 2. - С. 72-80. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2018_2_11.
48. Чернеженко О. М. Роль прямої демократії в суспільстві / О. М. Чернеженко // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. - 2018. - Вип. 2. - С. 77-89. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlduvs_2018_2_10.
49. Чернеженко О. М. Механізми фінансування регіонів та громад Бельгії / О. М. Чернеженко // Приватне та публічне право. - 2019. - № 1. - С. 23-26. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prpulaw_2019_1_7.
50. Чернеженко О. М. Місцеве самоврядування та управління в Німеччині / О. М. Чернеженко // Приватне та публічне право. - 2018. - № 2. - С. 31-35. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prpulaw_2018_2_9.
51. Чернеженко О. М. Територіальний устрій та регіональне управління Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії / О. М. Чернеженко // Бюлетень Міністерства юстиції України. - 2015. - № 3. - С. 101-112. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2015_3_24.
52. Чернеженко О. М. Конституційно-правова модель місцевого самоуправління Швеції / О. М. Чернеженко // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. - 2014. - Вип. 3-4. - С. 62-69. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlduvs_2014_3-4_10.
53. Юзова Д.В. Порівняльний аналіз стабільності та реальності конституцій різних країн // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. - 2009. - № 5. - С. 41 - 49.